

УДК 343.3/7 (502; 477)

В. І. Борисов, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

Н. В. Нетеса, кандидат юридичних наук, в. о. вченого секретаря Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВІДМЕЖУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ОХОРОНИ АБО ВИКОРИСТАННЯ НАДР (ст. 240 КК) ВІД ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ (ст. 272 КК)

Стаття присвячена актуальній проблемі відмежування порушення правил охорони або використання надр (ст. 240 КК) від порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК). У ній визначаються розмежувальні критерії злочинів, передбачених статтями 240 та 272 КК (об'єкт злочину, обстановка вчинення злочину та суб'єкт злочину), а також робиться висновок щодо можливих варіантів кваліфікації таких діянь.

Ключові слова: охорона або використання надр, безпека виробництва, роботи з підвищеною небезпекою, порушення правил безпеки під час виконання гірничих робіт, пов'язаних із порушенням правил охорони або використання надр.

У сучасних соціально-економічних умовах розвитку української держави надра все частіше стають об'єктом антропогенного впливу через їх значний економічний потенціал та здатність задовольняти різноманітні потреби людини. При цьому сфера надрокористування характеризується можливістю спричинення шкоди одночасно декільком сферам життєдіяльності людини. І це не лише суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля, власності, системи господарювання. Використання надр нерідко супроводжується й порушенням правил охорони праці та безпеки виробництва, адже здійснюєть-

ся у складних умовах і, як правило, пов'язане з використанням спеціальної техніки, що створює небезпеку для життя та здоров'я людей. На користь цього свідчить і те, що відповідно до «Переліку робіт з підвищеною небезпекою» (НПАОП 0.00-8.24-05)¹ підземні роботи на шахтах та рудниках, підземна геологорозвідка, сейсморозвідка, геолого-маркшейдерські роботи, утворення і експлуатація відвалів гірничих порід, проведення розкривних робіт, виїмка і навантаження корисних копалин при відкритих гірничих роботах, підземні та відкриті гірничі роботи при будівництві, реконструкції і ремонті метрополітенів, підземних споруд спеціального призначення належать до категорії робіт з підвищеною небезпекою, що значно підвищує вимоги до організації праці осіб, зайнятих на таких роботах. Більше того, посилення на необхідність забезпечення дотримання вимог безпеки під час проведення гірничих і підривних робіт при розробці родовищ корисних копалин та при використанні надр для інших цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, відвернення небезпеки для людей, майна та навколишнього природного середовища містяться і в положеннях Кодексу України про надра (статті 17, 24, 65). Безпосередньо на це спрямований і Гірничий закон України, який серед основних вимог до проведення гірничих робіт передбачає необхідність створення системи заходів щодо безпечної діяльності під час проведення цих робіт.

Взагалі-то система нормативно-правових приписів у цій сфері є достатньо розгалуженою і спрямована переважно на охорону життя та здоров'я людей. Яскравим прикладом висловленого є детальна регламентація питань забезпечення техніки безпеки у «Правилах безпеки у вугільних шахтах» від 22 березня 2010 р.², які встановлюють порядок безпечного ведення гірничих робіт і використання гірничошахтного, транспортного та електротехнічного

¹ Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05) та Переліку робіт з підвищеною небезпекою : наказ Держ. комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 р. № 15 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 8. – Ст. 455.

² Про затвердження правил безпеки у вугільних шахтах : наказ Держ. комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 22.03.2010 р. № 62 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 48. – Ст. 1599.

обладнання, провітрювання та протиаварійного захисту гірничих виробок, забезпечення пилогазового режиму, виробничої санітарії та охорони праці. Ці Правила передусім стосуються забезпечення безпеки працівників шахт, однак певною мірою вони сприяють і безпеці сторонніх осіб, оскільки містять низку вимог щодо проведення ліквідації та консервації гірничих виробок, запобігання виникненню пожеж та інших аварій, постраждалими від яких можуть бути не лише працівники цих шахт, але й інші особи.

Це зайвий раз підтверджує, що порушення правил охорони або використання надр доволі часто супроводжується відповідними порушеннями умов безпеки під час ведення гірничих робіт. За таких умов і постає актуальне не лише для теорії кримінального права, а й для практики застосування законодавства про кримінальну відповідальність питання про розмежування порушення правил охорони або використання надр, відповідальність за яке передбачена у ст. 240 КК, та порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК).

Відразу зазначимо, що до сьогодні не вироблено науково обґрунтованих рекомендацій щодо кваліфікації таких випадків. Певною мірою це зумовлено тим, що дане питання не привертало належної уваги науковців, серед яких лише деякі стисло торкалися окремих його аспектів (зокрема, В. І. Антипов, Г. С. Крайник). У зв'язку з цим **метою цієї статті** є визначення основних критеріїв розмежування порушення правил охорони або використання надр (ст. 240 КК) та порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК).

Як показало дослідження матеріалів судової практики, у вироках нерідко міститься вказівка на порушення особою під час вчинення злочину, передбаченого ст. 240 КК, правил техніки безпеки. Найбільш характерно це для випадків кваліфікації незаконного видобування кам'яного вугілля (кожний п'ятий випадок), коли суди посилаються на порушення передбачених Правилами безпеки у вугільних шахтах¹ вимог щодо: забезпечення наявності не

¹ Див.: Про затвердження правил безпеки у вугільних шахтах : наказ Держ. комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 22.03.2010 р. № 62 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 48. – Ст. 1599.

менше 2-х окремих виходів на поверхню, огороження устя похилої виробки з метою недопущення падіння людей з висоти, забезпечення провітрювання підземних виробок за допомогою безперервно працюючих вентиляторних установок, визначення зон, небезпечних за проривом води і газів, обвалення гірських порід тощо. Такий підхід правозастосовної практики потребує певних уточнень, оскільки породжує питання про можливість поставлення у провину особі порушення правил безпеки під час вчинення нею діяння, що підпадає під ознаки злочину, передбаченого відповідною частиною ст. 240 КК, а відтак — і про доречність посилань у судових рішеннях на порушення відповідних положень правил безпеки, зокрема, Правил безпеки у вугільних шахтах. Але перш ніж вирішити цю проблему, розглянемо критерії розмежування вказаних вище злочинів.

Слід погодитися з В. О. Навроцьким у тому, що роль ознак, за якими проводиться зіставлення (порівняння, розмежування) злочинів, відіграють ознаки складу злочину¹. Про те, що злочини, передбачені статтями 240 та 272 КК, є суміжними, свідчить спільність їх окремих ознак. Так, і порушення правил охорони або використання надр, і порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою мають своїм додатковим обов'язковим об'єктом суспільні відносини, що забезпечують життя та здоров'я особи, а також можуть посягати на відносини власності, господарювання, відносини, що забезпечують охорону довкілля (додаткові факультативні об'єкти). Крім того, обидва склади злочину сконструйовані як матеріальні, для яких обов'язковими ознаками об'єктивної сторони є діяння, наслідки та причинний зв'язок між ними. При цьому діяння у складі злочину, передбаченого ст. 240 КК, з фізичного боку може бути ідентичним порушенню вимог безпеки, що містяться в правилах безпеки праці та виробництва і за порушення яких встановлена кримінальна відповідальність у ст. 272 КК. Спільними є і наслідки у виді створення небезпеки для життя та здоров'я людей, їх загибелі чи інших тяжких наслідків. Обидва ці злочини (окрім дій, пов'язаних із незаконним

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 478–479.

видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення¹) характеризуються або змішаною, або необережною формою вини і належать в цілому до необережних.

Але незважаючи на співпадіння багатьох ознак складів цих злочинів, слід передусім мати на увазі, що вони посягають на різні сфери суспільних відносин. Тому першою ознакою, за якою можна провести відмежування розглядуваних суспільно небезпечних посягань, є *основний безпосередній об'єкт*. Для злочину, передбаченого ст. 240 КК, це суспільні відносини у сфері охорони й раціонального використання надр, що є складовою частиною довкілля як умови безпечного існування різних екологічних систем та людства в цілому. Що стосується об'єкта злочину, передбаченого ст. 272 КК, то ним є суспільні відносини, що забезпечують безпеку виконання робіт з підвищеною небезпекою, тобто такий технічний стан, за якого мінімізується можливість уражаючого впливу на людей, власність і довкілля небезпечних та шкідливих виробничих факторів².

Ще одним елементом складу злочину, за ознаками якого можуть бути розмежовані аналізовані склади злочинів, є *об'єктивна сторона*. Як уже зазначалося, зовнішня подібність порушень деяких правил охорони або використання надр до порушень правил техніки безпеки під час виконання гірничих робіт створює суттєві складнощі у кваліфікації таких випадків і в теорії кримінального права, і на практиці. Саме тому за таких обставин виникає необхідність розгляду діяння як ознаки об'єктивної сторони злочину у комплексі з іншими її ознаками.

У спеціальній літературі іноді висловлюються судження, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 272 КК, є місце вчинення злочину (на відміну від порушення правил охорони або використання надр). На наш погляд, така по-

¹ *Примітка*. Незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення як різновид злочину з формальним складом може бути вчинене тільки з прямим умислом і як виняток – зі злочинною недбалістю (див.: Нетеса Н. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр: монографія / за наук. ред. В. І. Борисова. – Х. : Право, 2013. – С. 219).

² Борисов В. І., Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія. – Х. : Юрайт, 2012. – С. 31, 41.

зиція не є безспірною. Справа в тому, що виробництво (до речі, так само, як і підприємство) може розглядатися у двох площинах. Це не лише місце, де відбувається процес створення матеріальних чи нематеріальних благ, а передусім складна соціально-економічна і технічна відносно замкнута система, в основі функціонування якої лежить праця людини, спрямована на одержання суспільно-корисного результату¹. До того ж роботи з підвищеною небезпекою можуть виконуватися не лише безпосередньо на виробництві або будь-якому підприємстві як структурно-виробничому утворенні, що має територіальні межі, а й поза межами відповідних виробництв або підприємств, але у зв'язку з їх діяльністю (наприклад, ліквідація відкритих газових та нафтових фонтанів; роботи в колодязях, шурфах, траншеях, котлованах, бункерах, камерах і колекторах тощо)². У такому разі визначальну роль відіграє не простір, на якому здійснюються такі роботи, а зв'язок цих робіт з діяльністю того чи іншого виробництва або підприємства, а саме: використання їх матеріально-технічної бази, робочої сили, яка перебуває у трудових відносинах з такими виробництвами та підприємствами, на виконання укладених ними господарських договорів та ін. З огляду на це вважаємо, що, визначаючи критерії розмежування за ознаками об'єктивної сторони злочинів, передбачених статтями 240 та 272 КК, мову слід вести про *обстановку вчинення злочину* — виконання робіт із підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві. Таким чином, для кваліфікації діяння за ст. 272 КК необхідно: по-перше, щоб гірниче підприємство чи виробництво було суб'єктом господарювання відповідно до чинного законодавства, тобто було легально створеним; а по-друге, особа повинна перебувати з таким підприємством у належним чином оформлених

¹ Борисов В. І., Пашенко О. О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: монографія. – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – С. 17.

² Див.: Борисов В. І., Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія. – Х.: Юрайт, 2012. – С. 94; Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Нац. ун-т «Юрид. акад. Укр. ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – С. 65–66.

трудових відносинах. Саме такий підхід до розуміння законодавчих приписів дозволить застосовувати ст. 272 КК до тих випадків, коли порушення правил безпеки мають місце під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на цілком легальних підприємствах чи виробництвах, які тим не менш здійснюють окремі види діяльності без ліцензії або з порушенням умов такого ліцензування, а також при зайнятті забороненими видами підприємницької діяльності.

Отже, якщо порушення правил безпеки допускаються на легально створеному підприємстві, то діяння особи кваліфікуються за ст. 272 КК. Якщо ж аналогічні порушення допускаються при нелегальному веденні робіт у сфері надрокористування (наприклад, коли має місце незаконна діяльність осіб, які організувалися для видобування корисних копалин загальнодержавного значення чи для здійснення інших видів використання надр), то вчинене охоплюється лише ст. 240 КК.

Але остаточно вирішити проблему розмежування цих складів злочинів дозволяє лише аналіз *суб'єкта злочину*. Розглядаючи це питання стосовно сфери надрокористування, відмітимо, що до осіб, залучених або постійно зайнятих на гірничих роботах, встановлюються спеціальні вимоги щодо стану їх здоров'я, професійної підготовки, кваліфікації, трудової дисципліни в небезпечних умовах, а на власників (керівників) гірничих підприємств покладається обов'язок забезпечувати проходження працівниками медичного огляду з метою встановлення фізичної та психофізіологічної придатності до виконання даної роботи, їх професійну підготовку, безпеку робіт, додержання інших встановлених нормативів у цій сфері. Особливі вимоги пред'являються і до керівників та головних фахівців таких підприємств, які повинні мати вищу освіту, що відповідає профілю цього підприємства, а у разі, якщо підприємства здійснюють видобуток корисних копалин особливо небезпечним підземним способом, ще й стаж керівництва підземними гірничими роботами не менш як 5 років. Тому цілком логічно, що для порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою суб'єкт злочину *спеціальний* — особа, яка зобов'язана дотримуватися правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. З огляду на те, що до відповідальності за пору-

шення правил безпеки притягаються лише особи, які є учасниками трудового договору, то суб'єктом цього злочину може бути або особа, яка зобов'язана на підставі відповідних нормативно-правових актів з охорони праці забезпечувати дотримання цих правил іншими працівниками, або ж особа, яка повинна їх дотримуватися. До першої групи осіб належать *службові особи* (керівники робіт, інженерно-технічні працівники) та *громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують найману працю на умовах трудового договору*, до другої — *службовці та рядові працівники* відповідного виробництва. Особи, які виконують роботи за цивільно-правовим договором, як відмічається у науковій літературі, не можуть визнаватися суб'єктами досліджуваного злочину, оскільки не беруть на себе нормативних зобов'язань по забезпеченню безпеки відповідних осіб¹.

Слід відмітити, що відповідно до п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12 червня 2009 р. суб'єктами цього злочину (так само, як і злочинів, передбачених статтями 273–274 КК) можуть бути також сторонні особи (екскурсанти, робітники інших установ та організацій тощо), якщо до їх відома у встановленому порядку було доведено правила безпеки на відповідних об'єктах. З такою позицією, на наш погляд, можна погодитися лише з певним застереженням. Річ у тім, що взагалі сторонніх осіб можна розподілити на дві групи: 1) особи, які законно перебувають на виробництві і на яких покладений обов'язок із дотримання правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою (наприклад, практиканти, особи, що відряджені на такі виробництва для виконання певних робіт, пов'язаних з отриманням продукції, та ін., які фактично є тимчасовими учасниками виробничого процесу), та 2) інші сторонні особи, на яких не покладено обов'язок з дотримання правил безпеки на відповідних об'єктах або які незаконно проникли на виробництво. З огляду на це лише сторонні особи першої з указаних категорій можуть бути ви-

¹ Борисов В. І., Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія. – Х.: Юрайт, 2012. – С. 197.

знані суб'єктами цього злочину — так звані умовно сторонні виробництву особи, зв'язок яких з виробництвом має тимчасовий характер. Що стосується другої групи сторонніх осіб, то вони не можуть бути суб'єктами злочину, передбаченого ст. 272 КК. Свідченням обґрунтованості запропонованого підходу є й судова практика, у якій не виявлено випадків притягнення сторонніх осіб до кримінальної відповідальності за ст. 272 КК. Саме тому ми вважаємо за необхідне обмежити коло осіб, які можуть бути суб'єктами цього злочину, лише чотирма категоріями: 1) службові особи; 2) громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності; 3) службовці та робітники; 4) умовно сторонні виробництву особи.

Крім того, виходячи з того, що відповідно до ст. 190 Кодексу законів про працю України та ст. 11 Закону України «Про охорону праці» не допускається залучення неповнолітніх до праці на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, слід погодитися з тим, що до робіт з підвищеною небезпекою можуть бути допущені лише особи, які досягли 18-річного віку. Відповідно, з такого віку настає і кримінальна відповідальність за ст. 272 КК, оскільки обов'язки щодо дотримання правил безпеки покладаються лише на повнолітніх осіб. У зв'язку з цим у випадках, якщо діяння, що являють собою порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, вчинила особа, яка не досягла 18-річного віку (наприклад, при укладенні трудового договору була надана неправдива інформація про вік працівника), то вона може бути піддана відповідальності за злочини проти життя та здоров'я особи чи злочини проти власності. Окрім того, у таких випадках можуть бути притягнуті до відповідальності й службові особи, внаслідок дій яких до робіт з підвищеною небезпекою були залучені неповнолітні (наприклад, за ст. 367 КК (Службова недбалість)).

Що стосується суб'єкта порушення правил охорони або використання надр, то він загальний — фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку. Не дивлячись на те, що значна кількість видів користування надрами супроводжується фізичними та нервово-психічними перевантаженнями осіб, що їх здійснюють, великою відповідальністю тощо, немає необхід-

ності включати до поняття осудності додаткові ознаки, що звужували б коло осіб, які можуть притягатися до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 240 КК. Питання, пов'язані з особливостями протікання психічних процесів у таких суб'єктів, повинні вирішуватися у рамках необережної форми вини (злочинної недбалості) або казусу. Відсутність прямої вказівки на додаткові ознаки суб'єкта злочину безпосередньо в диспозиції ст. 240 КК означає, що ним є будь-яка особа. Таке конструювання зазначеної норми є цілком виправданим, що пояснюється специфікою злочинів проти навколишнього природного середовища. Тому слід погодитися з С. Б. Гавришем, що вчинення злочинів проти довкілля пов'язане з традиційними, звичними видами природокористування, доступністю самих природних об'єктів, відсутністю необхідності використання для заволодіння або користування ними особливих обставин (можливостей службової або спеціально зобов'язаної особи і т. д.), а також «відірваністю» сфери цього природокористування від фахового або службового середовища особи¹. Підтвердженням цьому є і те, що вимоги, визначені в ст. 240 КК, адресовані не обмеженому колу осіб, а будь-яким особам, які зобов'язані дотримуватися законодавчих приписів під час здійснення користування надрами чи їх охорони. Це ще раз підкреслює загальний характер вимог, що пред'являються до суб'єктів використання та охорони надр, якими можуть бути як приватні особи, так і особи, що виконують професійно-виробничі функції, та службові особи.

Отже, гірничі роботи, виконання яких пов'язано з порушенням правил охорони або використання надр, належать до категорії робіт з підвищеною небезпекою, а недотримання встановлених вимог безпеки під час їх здійснення може призвести й в окремих випадках призводить до надзвичайних ситуацій, пов'язаних із загибеллю та травмуванням людей — як осіб, які виконують ці роботи, так й інших сторонніх осіб. Більше того, було б нелогічним визнавати можливість порушення правил безпеки під час правомірного видобування корисних копалин і заперечувати її щодо випадків, коли

¹ Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. – К. : Ін-т зак-ва Верхов. Ради України, 2002. – С. 460.

така діяльність є незаконною. Це означає, що фактично вчинені особою дії (бездіяльність) з фізичного (зовнішнього) боку можуть бути ідентичними порушенню тих вимог, які знайшли відображення у конкретних нормативно-правових актах, що стосуються техніки безпеки, тобто формально ми можемо констатувати порушення особою писаних правил техніки безпеки під час вчинення злочину, передбаченого ст. 240 КК. Однак при цьому слід мати на увазі, що необхідність дотримання таких вимог може бути звернута лише до обмеженого кола осіб — спеціальних суб'єктів, до відома яких ці правила були доведені в установленому законом порядку і які у зв'язку з цим повинні їх дотримуватися.

З огляду на те, що до суб'єкта порушення правил охорони або використання надр така вимога не пред'являється, то і порушення спеціальних правил безпеки, які не були і, до речі, виходячи з неправомірного характеру діяльності, не могли бути доведені до відома певної особи, у дійсності з юридичної точки зору не може ставитися їй у провину. Така особа може притягатися до кримінальної відповідальності за ст. 240 КК лише за порушення умов безпеки, що мають загальний характер. Виключення становлять лише ті випадки, коли спеціальні правила безпеки, зокрема Правила безпеки у вугільних шахтах, порушують особи, в обов'язки яких входить контроль за дотриманням цих правил або які виконують певні гірничі роботи на законних підставах і пройшли необхідну професійну підготовку, одержали певну кваліфікацію, з якими було проведено відповідний інструктаж та ін., і разом з тим у межах легального виробництва чи підприємства вчиняють дії, пов'язані з порушенням правил охорони або використання надр. Але такі ситуації вже повною мірою не охоплюються ст. 240 КК, яка розрахована лише на порушення норм загальної перестороги під час ведення гірничих робіт, і потребують кваліфікації вчиненого діяння за сукупністю злочинів — за відповідними частинами статей 240 та 272 КК за наявності всіх необхідних ознак¹.

¹ *Примітка.* За наявності необхідних до того підстав вчинене особою діяння може додатково кваліфікуватися не за ст. 272 КК, а за ст. 273 КК, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах.

Висловлене дає можливість зробити припущення, що посилення у вироках суду на порушення під час незаконного видобування корисних копалин загальнодержавного значення спеціальних правил техніки безпеки не свідчить про те, що у дійсності ці порушення ставляться у провину винній особі. Це слугує лише своєрідним технічним прийомом, що дозволяє обґрунтувати притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення даного чи інших злочинів, передбачених ст. 240 КК, особливо, якщо закон для його застосування вимагає встановлення настання наслідків у вигляді створення небезпеки для життя та здоров'я людей, довілля, а також загибелі людей, їх масового захворювання чи інших тяжких наслідків.

Таким чином, на підставі викладеного можна дійти висновку, що розмежувальними критеріями злочинів, передбачених статтями 240 та 272 КК, можуть бути визнані: 1) об'єкт злочину; 2) обстановка вчинення злочину та 3) суб'єкт злочину. У зв'язку з цим в залежності від обставин справи діяння особи може кваліфікуватися або за ст. 240 КК (якщо особи вчиняють діяння, в тому числі ті, що є ідентичними порушенню писаних правил техніки безпеки, але не перебувають у трудових відносинах з певним виробництвом чи підприємством), або за ст. 272 КК (якщо під час виконання гірничих робіт при порушенні правил безпеки в межах легального виробництва чи підприємства особи не вчиняють дій, пов'язаних із порушенням інших правил охорони або використання надр), або за сукупністю — за відповідними частинами статей 240 та 272 КК (у разі порушення правил безпеки при виконанні гірничих робіт особами, які перебувають у трудових відносинах з відповідним виробництвом чи підприємством і діють згідно з вказівкою службових осіб, у тому числі за межами їх території, коли при цьому має місце порушення встановлених правил охорони або використання надр).

Статья посвящена актуальной проблеме ограничения нарушения правил охраны или использования недр (ст. 240 УК) от нарушения правил безопасности при выполнении работ с повышенной опасностью (ст. 272 УК). В ней определяются разграничительные критерии преступлений, предусмотренных статьями 240 и 272 УК (объект преступления, обстановка совершения преступления и субъект преступления), а также делается вывод о возможных вариантах квалификации таких деяний.

The article is devoted to the relevant problems of the distinguishing of the violation of the rules of protection or use of subsoil (art. 240 of the Criminal Code) and the violation of the rules of safety while fulfilling jobs (art. 272 of the Criminal Code). It identifies the demarcation criteria for crimes under articles 240 and 272 of the Criminal Code (the object of the crime, the crime situation and the subject of the crime) and concludes on possible options for qualification of such acts.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 17 від 19 червня 2013 р.).